

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქართველოლოგიური სკოლის ცენტრი

ქართველოლოგი

29

საგამომცემლო ინფორმაცია

ქართველოლოგია ფართო გაგებით ნიშნავს ქართული კულტურის, ისტორიისა და ქართულ სამყაროსთან დაკავშირებული ჰუმანიტარული სფეროს სხვა დარგის შესწავლას. ესენია: ენათმეცნიერება, ლიტერატურათმცოდნეობა, ხელოვნება, არქეოლოგია, ფოლკლორი, ეთნოგრაფია, წყაროთმცოდნეობა და სხვ.

ჟურნალი „ქართველოლოგი“ ორენოვანი (ქართული და ინგლისური), პროფესიული და აკადემიური ჟურნალია. ქართველოლოგიის დარგში მეცნიერული სიახლეების დანერგვასთან ერთად იგი მიზნად ისახავს ქართველ მკვლევართა ნარკვევების პოპულარიზაციას საერთაშორისო დონეზე და საზღვარგარეთული ქართველოლოგიური მეცნიერების გავრცელებას ქართულ სამეცნიერო წრეებში.

„ქართველოლოგი“ წელიწადში ერთხელ გამოდის როგორც ბეჭდური, ასევე ელექტრონული სახით. 1993-2009 წლებში იგი მხოლოდ ბეჭდურად გამოდიოდა (N1-15). გამომცემელია „ქართველოლოგიური სკოლის ცენტრი“ (თსუ), ფინანსური მხარდამჭერი – „ქართველოლოგიური სკოლის ფონდი“. ჟურნალის დამაარსებელია ელგუჯა ხინთიბიძე.

სარედაქციო კოლეგია:

ჟურნალის ირგვლივ შემოკრებილი უცხოელი ავტორები თავიანთ ქართველ კოლეგებთან ერთად არიან „ქართველოლოგის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრები, აქტიური მონაწილენი ჟურნალის სამეცნიერო სტილისა და ფორმის ჩამოყალიბებაში, სამეცნიერო სტატიების ავტორები, ზოგიერთ შემთხვევაში გამოსაქვეყნებელი სტატიების რეცენზენტები და თავიანთ ქვეყნებსა და სამეცნიერო ცენტრებში ქართველოლოგიის პრობლემატიკის პოპულარიზატორები.

ბახტაძე მიხეილ (ისტორია) – საქართველო; ბეინენი ბერტ (რუსთველოლოგია) – აშშ; ბოედერი ვინფრიდ (ენათმეცნიერება) – გერმანია; დობორჯგინიძე ნინო (ენათმეცნიერება) – საქართველო; ენოხი რუვენ (ქართული ენა, ქართულ-ებრაული კულტურული ურთიერთობები) – ისრაელი; კოჭიმა იასუჰირო (ქართველური ენები) – იაპონია; კუდავა ბუბა (ხელნაწერთმცოდნეობა) – საქართველო; ლიჩელი ვახტანგ (არქეოლოგია) – საქართველო; მაგაროტო ლუიჯი (ქართული ლიტერატურა) – იტალია; მელიქიშვილი დამანა (ქართული ენა) – საქართველო; ნიკოლეიშვილი ავთანდილ (ქართული ლიტერატურა) – საქართველო; რატიანი ირმა (ლიტერატურათმცოდნეობა) – საქართველო; სიხარულიძე ქეთევან (ფოლკლორი) – საქართველო; ტიუიტი კევინ (ეთნოგრაფია და ფოლკლორი) – კანადა; უტიე ბერნარ (შუა საუკუნეების კვლევები) – საფრანგეთი; ფეინრიხი ჰაინც (ქართული ენათმეცნიერება) – გერმანია; შურაიაა გაგა (ქართული ლიტერატურა) – იტალია; ჩიხლაძე ნინო (ქართული ხელოვნების ისტორია) – საქართველო; ხოტივარი-იუნგერი შტეფი (ქართული ლიტერატურა) – გერმანია.

სამეცნიერო რედაქტორი: ელგუჯა ხინთიბიძე

ჟურნალის თითოეული ნომრის მომზადებას და გამოქვეყნებას ახორციელებს ჟურნალის სარედაქციო ჯგუფი:

მანანა რუსიშვილი – ინგლისური ტექსტის რედ.
თამარ მელიქიძე – ტექსტის რედ.
სოფიო გულიაშვილი – ქართული ტექსტის რედ.

ცირა ვარდოსანიძე – კორექტორი
კონსტანტინე ლომიძე – კორექტორი
ირმა მაკარაძე – ქართული ტექსტის რედ.

ჟურნალის სარედაქციო საბჭო, საგამომცემლო ჯგუფი და რეცენზენტები ზოგიერთ შემთხვევაში არ იზიარებენ გამოქვეყნებული სტატიების სტილისტურ თავისებურებებს და მათში გამოთქმულ თვალსაზრისებს.

© ქართველოლოგი
ქართველოლოგიური სკოლის ფონდი
13, ჭავჭავაძის გამზირი, თსუ
0179, თბილისი, საქართველო
ელფოსტა: kartvcentre@hotmail.com;
kartvelologist@gmail.com
ვებგვერდი: kartvelologi.tsu.ge;
kartvelologi.openjournal.ge

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2023
ISSN 1512-1186

კვლევები: არქეოლოგია

კოლხეთის უძველესი ოქრო - კულტურული წინაპირობა და საერთაშორისო კონტექსტი

ნინო ქობალია

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რეზიუმე: საქართველოში უძველეს ოქროს ნივთებს ვხვდებით მის აღმოსავლეთ ნაწილში, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე III ათასწლეულით დათარიღებულ ადრეეორობულ კულტურაში. შუა ბრინჯაოს ხანის ე. წ. თრიალეთის ბრწყინვალე ყორღანების კულტურაში (ძვ. წ. II ათასწლეულის შუა ხანები) ოქრომჭედლობა დიდ აღმავლობას აღწევს. ამ კულტურის დაცემის შემდეგ კი, გვიანბრინჯაოს ხანაში, იგი გარკვეულ დეგრადაციას განიცდის და მისი აყვავების მომდევნო ფაზა, ძვ. წ. VIII-VII საუკუნეებში, საქართველოს დასავლეთ ნაწილში, კოლხური კულტურის წიაღში შეინიშნება.

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს მიმოიხილოს ის ადგილობრივი და საერთაშორისო კულტურული ფონი, რომლის წიაღშიც ჩამოყალიბდა პირველი ათასწლეულის პირველი ნახევრის კოლხური ოქრომჭედლობის ნიმუშები.

საკვანძო სიტყვები: ოქრო; ოქრომჭედლობა; კოლხეთი; საქართველო

პირველად ადამიანი ოქროს პალეოლითის ხანაში გაეცნო - ესპანეთში არსებულ ძვ. წ. 40 000 წლით დათარიღებულ გამოქვაბულში აღმოჩენილია ადამიანის მიერ შეგროვებული ოქროს პატარა კენჭები - მაგრამ კაცობრიობას

კიდევ ათიათასობით წელი დასჭირდა, რომ ამ ლითონის უნიკალური ბუნება ამოეცნო.

ოქროთი დამზადებულ უძველეს ნივთებს, დღევანდელი მონაცემებით, ვხვდებით ბულგარეთში, ვარნაში აღმოჩენილ ძვ. წ. VI ათასწლეულით დათარიღებულ კარანავოს კულტურაში.

ძვ. წ. V ათასწლეულის ბოლოდან, ოქრო გამოჩენას იწყებს ეგვიპტესა და მესოპოტამიაში, სადაც, მათი ფიზიკური და ქიმიური მახასიათებლების ამოცნობას მხოლოდ ძვ. წ. IV ათასწლეულის დასაწყისიდან ახერხებენ. სწორედ ამ ორ მნიშვნელოვან რეგიონში ეყრება საფუძველი ოქრომჭედლობის დამუშავების იმ რთულ ტექნოლოგიურ ხერხებს, რომელიც დღესაც კი განაგრძობს ადამიანთა განცვიფრებას.

ძვ. წ. IV ათასწლეულის დასასრულიდან და ძვ. წ. III ათასწლეულში ოქრომჭედლობის ნიმუშებმა გამოჩენა დაიწყო ბალკანეთის, ირანის, ლევანტის, საბერძნეთის, ანატოლიის, სამხრეთ კავკასიის და სხვა რეგიონებში, რომელთა უმეტესობა ისეთ არეალს წარმოადგენდა, სადაც ოქროს ადგილობრივი რესურსი ხელმისაწვდომი იყო.

საკითხი, სხვადასხვა კულტურაში საიუველირო ხელოსნობის ჩამოყალიბება ერთმანეთის დამოუკიდებლად მიმდინარეობდა თუ ერთმანეთთან გამოცდილების გაზიარების და გადაცემის შედეგად, ჯერ-ჯერობით მკაფიოდ გამოკვეთილი არ არის და კვლავ არაერთ კომპლექსურ კვლევას საჭიროებს. სავარაუდოა, რომ ოქროს ნედლეულით მდიდარ რეგიონებში, ოქრო სპილენძისა და სხვა ლითონების ძიებისას ყოფილიყო მიკვლეული (რადგან ქანური ოქროს მოპოვებისთვის იგივე პროცედურებია საჭირო, რაც სპილენძის, ვერცხლის ან ტყვიის შემთხვევაში).

დღეისათვის არსებული არქეოლოგიური მონაცემები და უახლესი ტექნოლოგიური მიღწევებით გამყარებული ინტერდისციპლინარული კვლევები ნაწილობრივ გვაძლევს საშუალებას ლითონისა თუ სხვა ეგზოტიკური ან საყოფაცხოვრებო ნივთების, ან მასალის ძიებაში აღმოცენებული ინტერკულტურული ურთიერთობების იდენტიფიკაცია მოვახდინოთ – ამ მხრივ, მნიშვნელოვანია უძველესი კოლხური ოქრომჭედლობის ნიმუშების უახლესი მიდგომებით კვლევა, რაც, დღევანდელი მონაცემებით, მომავალი კვლევის საგანია და ვიმედოვნებთ, იგი საკმაოდ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მომცემი იქნება. წინამდებარე ნაშრომში მოკლედ შევეცდებით წარმოვაჩინოთ ის კულტურული ფონი, რომლის წიაღშიც ჩამოყალიბდა ძველი კოლხური ოქრომჭედლობა და განვიხი-

ლოთ მისი სტატუსი გარე სამყაროში განვითარებული საოქრომჭედლო ცენტრების ფონზე.

უძველესი პერიოდიდანვე მეტალის ძიება იყო ერთ-ერთი მიზეზი, რაც ადამიანების მუდმივ მიგრაციას განაპირობებდა. მაგალითად, მესოპოტამიას, რომელიც საიუველირო საქმის ერთ-ერთ უძველეს კერად ითვლება და მიეწერება არაერთი რთული ტექნოლოგიური პროცესების გამოგონება, სჭირდებოდა მეტალის იმპორტი [12, გვ. 17-18]. ამის გამო მან ადრევე დაამყარა სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები მეზობელ რეგიონებთან. ინტერდისციპლინარული კვლევებით დადასტურებულია, რომ ძვ. წ. IV ათასწლეულში ოქრო ეგვიპტიდან იმპორტის სახით შედიოდა მესოპოტამიაში [17, გვ. 27]. მოგვიანებით, მეტალის იმპორტის მიზნით, მესოპოტამია აქტიურ კავშირს ამყარებს ანატოლიასთან, სადაც ძვ. წ. II ათასწლეულის დასაწყისში უკვე სავაჭრო კოლონიებსაც აარსებს (მაგ. ქანესი, ბოლასქოი). ამ პერიოდიდან უკვე კილიკია ხდება შუმერში ოქროს ძირითადი შემომტანი [12, გვ. 18]. მესოპოტამიაში ოქროს კიდევ ერთი წყარო, შუმერულ ჩანაწერებზე დაყრდნობით, იდენტიფიცირებულია სამხრეთ-აღმოსავლეთ ირანში (სპარსეთის ყურესთან, და შესაძლოა – პაკისტანშიც) [11, გვ. 5].

ეგვიპტეს, როგორც ოქროს წყაროს, მოგვიანო პერიოდშიც არ დაუკარგავს აქტუალობა. ამარნას წერილებიდან ირკვევა, რომ ძვ. წ. XIV-XIII ს-ში იგი კვლავ ამარაგებდა ბაბილონის, ასურეთის და მითანის რეგიონებს ოქროთი [12, Ixiv].

ანატოლია თავისი ბუნებრივი რესურსებისა და ტერიტორიის გამო ოდითგანვე იყო რეგიონი, სადაც არაერთი კულტურის თანხვედრა და გადანაწილება ხდებოდა. ადრელითონების ხანაში, აღმოსავლურ კავშირებთან ერთად, აქ იგრძნობა ევროპული კულტურიდან შემოსული იმპულსებიც. მაგ., ანატოლიის ადრეულ ოქრომჭედლობაში გარკვეულწილად ასახულია ევროპული სამკაულისთვის დამახასიათებელი ტენდენციები: მასიური, პრიალა ზედაპირი და ხაზგასმული სისადავის მკაცრი ფორმები [14, გვ. 18]. მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი თვლის, რომ უძველესი ელადური და კიკლადური ბრინჯაოს განვითარებული კულტურა, სწორედ ანატოლიის რეგიონიდან მიგრირებული ხალხს ჩააქვს საბერძნეთში [9, გვ. 49]. ენათმეცნიერული კვლევები და ახლად აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალები კი მიუთითებენ, რომ ამ მიგრაციებში, შესაძლოა სამხრეთ კავკასიის მოსახლეობაც იყო ჩართული. სამხრეთ კავკასიასა და ეგეოსურ სამყაროს შორის ახლო ურთიერთობა, არქეოლოგიურ მონაცემებზე

დაყრდნობით, ჯერ კიდევ ადრებრინჯაოს ხანაში, მტკვარ-არაქსის კულტურიდან შეინიშნება [16, გვ. 11-14].

გამომდინარე იქიდან, რომ ამიერკავკასია, ისევე როგორც ანატოლია, იყო ლითონდამუშავების უძველესი ცენტრი, იგი მუდმივად ექცეოდა უცხოელი მიგრანტების ყურადღების ქვეშ ჯერ კიდევ ძვ. წ. IV-III ათასწლეულებიდან მოყოლებული. ის საზოგადოებრივი და კულტურული ცვლილებები, რაც ამ პერიოდში აღნიშნულ რეგიონს ახასიათებს, მკვლევართა მიერ, უცხო ეთნოსის შემოსვლით არის ახსნილი [4, გვ. 121-134; 14, გვ. 7]. კავკასიის აღმოსავლეთით, სამხრეთითა და ჩრდილო-აღმოსავლეთით გამოვლენილი მატერიალური კულტურის ძეგლები ნათლად მოწმობს ამ ურთიერთობებს ანატოლიის, მესოპოტამიისა და სირია-პალესტინის უძველეს ცივილიზაციებთან მიმართებაში [15, გვ. 11-49]. ამ პერიოდში ცენტრალურ ანატოლიასთან გარკვეული სახის ურთიერთობები ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიის რეგიონიდანაც (მაიკოპის კულტურა) დასტურდება.

საინტერესოა ამ ფართომასშტაბიანი ურთიერთობების, დიდი კულტურული ინოვაციების და გარდატეხების პერიოდში, აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში, კოლხეთში არსებული სიტუაცია. მკვლევარი გ. ფხაკაძე ამ პერიოდის დასავლეთ ამიერკავკასიის კულტურულ ვითარებას ასე ახასიათებს: ამ ორ მძლავრ კულტურულ კერას შორის მოთავსებული დასავლეთი საქართველოს ტერიტორია, რა თქმა უნდა, განიცდის ორივე მათგანის გავლენას, მაგრამ ძირითადად აქ ვითარდება მიწათმოქმედ-მესაქონლე ტომების კულტურა, რომელსაც ბევრი აქვს საერთო წინამორბედ კულტურებთან. ადრებრინჯაოს ხანის კოლხეთში ამ დროს სამი არეალი გამოიყოფა: 1) მტკვარ-არაქსის კულტურის გავლენის ქვეშ მყოფი რეგიონი (იმერეთის გორა-ნამოსახლარები: დაბლაგოში, არგვეთი, საჩხერის ყორღანები. 2) მაიკოპისა და ნოვოსვო-ბოდნაიას ძეგლებთან ახლო კავშირის მქონე რეგიონი (იმერეთისა და აფხაზეთის გამოქვაბულები) და 3) კოლხეთის დაბლობი და აფხაზეთის ზღვისპირა ზოლი, რომელიც ხასიათდება ნეოლითური კერამიკული ტრადიციების გაგრძელებითა და განვითარებით და ელემენტებით, რაც შემდგომშიც გვიანბრინჯაოს ხანის კოლხურ კულტურას ახასიათებს [3, გვ. 22].

როგორც ჩანს, ადრე და შუა ბრინჯაოს ხანაში, აქ, ძველ ტრადიციებზე დაფუძნებული, თავისი მყარი იდენტობით გამორჩეული ადგილობრივი მოსახლეობა მყარად განაგრძობს არსებობას და მეტალურგიის თანდათანობითი დაწინაურებით, მესაქონლეობისა და მიწათმოქმედების განვითარებით საფუძველს ამზადებს კოლხეთის ბრინჯაოს კულტურის ჩამოყალიბებისთვის. აღნიშნულ პერიოდში

დებთან დაკავშირებით, სამეცნიერო საზოგადოებაში დამკვიდრებულია ტერმინი „პროტო-კოლხური“ [6].

საინტერესოა, მაშინ როცა თრიალეთის ყორღანულ კულტურაში მაღალტექნოლოგიური და მაღალმხატვრული ღირებულების ოქრომჭედლობის ნიმუშებს ვხვდებით, დასავლეთ საქართველოში, ბრინჯაოს მეტალურგიის სწრაფი ათვისების პარალელურად, რატომ არ ჩანს ოქროს მოპოვების და წარმოების ტრადიციები. ამ საკითხთან მიმართებაში მკვლევარმა, ოთ. ჯაფარიძემ გამოთქვა ვარაუდი, რომ შუაბრინჯაოს ხანაში, თრიალეთური ოქრომჭედლობის მკვეთრი აღმავლობა ამ პერიოდში არსებული ეთნო-კულტურული ურთიერთობების შედეგი იყო [4, გვ. 73], შესაბამისად, კოლხეთში არსებული სიტუაცია – მკვიდრი კულტურის განგრძობითობა და ამგვარი ურთიერთობების არარსებობა, აქ თრიალეთის კულტურაში უეცრად დანერგილი ნოვაციების არარსებობას განაპირობებდა. მეორე და საკმაოდ დასაშვები მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ ამ პერიოდით დათარიღებული სამარხები დასავლეთ საქართველოში ერთეულების სახით არის გამოვლენილი, ლითონისა და სხვა მატერიალური კულტურის მნიშვნელოვანი ნაწილი კი სწორედ სამარხებიდან მომდინარეობს. მესამე და საკმაოდ დამაჯერებელი მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ ამ ეპოქის კოლხები თავიანთი სულიერი და სოციალური იდეოლოგიის გამოხატვას იმდენად კარგად ახერხებდნენ ბრინჯაოს ნაწარმში, რომ მათთვის ისეთი მნიშვნელოვანი არ არის ოქრო, რომელიც გაცილებით იშვიათი და ძნელად მოპოვებადია ბუნებაში. კოლხური კულტურის განვითარებულ ეპოქაში, ბრინჯაოს მხატვრული დამუშავება იმდენად მაღალ დონეზეა, რომ ისინი საგანგებოდ შერჩეული სხვადასხვა ლიგატურით საკმაოდ კარგად ახერხებენ გადმოსცენ ისეთი რთული ტექნოლოგიური ხერხები, რომლებიც ძირითადად, მხოლოდ ძვირფასი ლითონის ნაწარმში გვხვდება, ესენია: ჭვირულობა, ფილიგრანისა და ცვარას იმიტაცია, ბრინჯაოსგან თხელი ფურცლის გამოჭედვა და მათი სხვადასხვაგვარი მანიპულაციით გაფორმება და, რაც მთავარია, ინკრუსტაცია. ეს ყველაზე ნათელი ახსნაა იმის (თუ არსებული სურათი არ შეიცვლება და უფრო ადრეული ოქროს ნივთები მომავალი კვლევების საფუძველზე არ იქნება გამოვლენილი) თუ რატომ ჩნდება უეცრად ასეთი მაღალმხატვრული ღირებულების ძვირფასი ლითონის ნაწარმი – მხატვრულ ხელოსნობაში კარგად განსწავლული ხელოსნები, სწრაფად ახერხებენ ოქრომჭედლობის ყველა იმ ტექნოლოგიური ხერხის დაუფლებას რომელიც მაღალმხატვრული და მაღალტექნოლოგიური ღირებულების ნაწარმის შესაქმნელადაა საჭირო. ისინი, იმ დროისათვის წამყვანი კულტურულ ცენტრებში დამკვიდრებული ტენდენციების საფუძველზე ქმნიან ადგი-

ლობრივი იდეოლოგიით და ტრადიციებით გამსჭვალულ ნიმუშებს, რომლებშიც ნათლად იკითხება გენეტიკური კავშირები წინა და მომდევნო ეპოქებთან.

არქეოლოგიური მონაცემებით ირკვევა, რომ პროტოკოლხური კულტურა სრულიად კარჩაკეტილიც არ ყოფილა და, ძვ. წ. XVIII-XII სს-ში მას გარკვეული (პირდაპირი თუ არაპირდაპირი) კავშირებიც ქონდა დამყარებული ეგეოსის, დუნაისა და ჩრდილო იტალიის (ტერამარები) კულტურებთან [1, გვ. 49-54]. ამ მხრივ საგარაუდოა, რომ გვიანბრინჯაოს ხანაში არსებული ევროპული იმპულსები (გარკვეული სახის ინვენტარი) სწორედ ამ ურთიერთობის შედეგი იყოს.

ამ დროს, როგორც ჩანს, კოლხეთს არ აქვს კავშირი ანატოლიის, ასურეთის და მესოპოტამიის რეგიონთან, თორემ ეს ძვირფასი ლითონის წარმოებაში აუცილებლად იქნებოდა ასახული. გამომდინარე იქიდან, რომ ანატოლიამ უკვე იცოდა ალუვიური ოქროს მოპოვების ხერხები, კოლხეთთან ურთიერთობის შემთხვევაში ეს ტრადიცია მცირე დოზით მაინც ასახული იქნებოდა ამ ძეგლებზე.

საინტერესოა ფაქტი, რომ კოლხეთში ოქროს ნივთების პირველი გამოჩენა და მისი კულტურული ზენიტი ქრონოლოგიურად ემთხვევა მის საერთაშორისო ცნობადობის ამაღლების პერიოდს.

„თუ როგორ იყო სახელგანთქმული ძველად ეს ქვეყანა, ამას ცხადყოფენ მითები, რომლებიც მოგვითხრობენ იასონის ლაშქრობაზე და ამაზე უწინ კი ფრიქსეს ლაშქრობაზე“ [XI, 2, 18] – ახალი წელთაღრიცხვის დამდეგს დაწერილი სტრაბონის ეს ფრაზა, ორიათასი წლის შემდეგ არქეოლოგიურადაც იქნა დოკუმენტირებული გვიანბრინჯაო-ადრერკინის კოლხური კულტურის გამოვლენისა და შესწავლის სახით. დღეს უკვე, საეჭვო აღარაა, რომ კოლხეთის „სახელგანთქმულობის“ მიზეზი აქ არსებული მდიდარი ბუნებრივი რესურსი და მასზე დაფუძნებული მაღალგანვითარებული ეკონომიკა იყო.

ძვ. წ. II ათასწლეულის დასასრულიდან, კოლხეთის ვრცელ ტერიტორიაზე დამკვიდრებული მეგრულ-ჭანური მოსახლეობა (ამ დროს ხდება ქართულ-კოლხური ენობრივი ერთობიდან მეგრულ-ჭანური ენის ცალკე გამოყოფა [2, გვ. 72]), მდიდარი მეტალურგიული რესურსის მაქსიმალური ექსპლუატაციით გამოწვეული დაწინაურებული ეკონომიკის წყალობით, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რეგიონი ხდება საერთაშორისო ასპარეზზე და აქტიურ სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებსაც ამყარებს გარე სამყაროსთან. მის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ყველაზე კარგად ასახავს ფაქტი, რომ ოდნავ მოგვიანებით, იგი ხდება ბერძნული მითოლოგიის ერთ-ერთი მთავარი სიუჟეტის ნაწილი.

კოლხეთისთვის ბერძნულ მითოლოგიაში დამკვიდრებული ტერმინი „ოქრომრავალი“, წლების განმავლობაში მხოლოდ კლასიკური ხანის მრავალრიცხოვანი და ბრწყინვალე ოქრომჭედლობის ნიმუშებით იყო დოკუმენტირებული, ეს კი, რამდენიმე საუკუნით მაინც იყო დაშორებული პერიოდს, როცა ბერძნებმა კოლხეთს ოქრომრავალი ქვეყნის სტატუსი მიანიჭეს.

დღევანდელი მონაცემებით, დასავლეთ საქართველოში, კოლხეთის უძველესი ოქროს ნივთების სახით უკვე საკმარისი მონაცემი დაგროვდა იმისთვის, რომ ბერძნულ მითოლოგიაში ასახული ადრეული (ანტიკურ ხანამდე) პერიოდის „ოქრომრავალი კოლხეთის“ არსებობა ფაქტებითაც დავასაბუთოთ.

იმისათვის, რომ სწორად შევაფასოთ კოლხური ოქრომჭედლობის განვითარების დონე, აუცილებელია გავითვალისწინოთ ის საერთაშორისო კულტურული კონტექსტი, რომლის წიაღშიც მოხდა საოქრომჭედლო ტრადიციების ფორმირება კოლხეთში.

გვიანბრინჯაოს ხანაში მსოფლიოში ოქრომჭედლობის ორი განსხვავებული ცენტრი არსებობდა – ევროპული და აღმოსავლური, რომელიც ახლო აღმოსავლეთსა და დასავლეთ აზიაში გავრცელებული ორიენტალისტური სტილის სახელით არის ცნობილი [18, გვ. 14]. ორიენტალისტური სტილისთვის დამახასიათებელი იყო ოქროს ფურცლის სხვადასხვაგვარი მანიპულაციით გამოყენება და მათი შემკობა რთული დეკორაციული ხერხებით, ხოლო ევროპული სტილის ოქრომჭედლობისთვის, მასიური სახის სადა და გრავირებული სახეებით გაფორმებული ნივთები.

გვიანბრინჯაოს ხანაში, ინტენსიური საერთაშორისო ურთიერთობებისა და შორეული სახმელეთო და საზღვაო მოგზაურობების შედეგად (ეს შესაძლოა ყოფილიყო მშვიდობიანი ან დაპყრობითი/აგრესიული ურთიერთობები), ხმელთაშუაზღვის აუზში და ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში ვრცელდება ერთგვაროვანი სტილის ხელოვნების ნიმუშები, რომლებიც მეცნიერების მიერ ე. წ. „ინტერნაციონალური სტილის“ ნაწარმად არის მიჩნეული [8]. ინტერნაციონალური სტილის ნაწარმში, სხვადასხვა სახის ფუფუნების საგნებთან ერთად, ოქრომჭედლობის ნიმუშებიც ერთიანდება. მაგალითად, თუ გადავხედავთ ძვ. წ. XIV-XIII სს-ის აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ბერძნული, მინოსური, მიკენური ოქრომჭედლობის ნიმუშებს, დავინახავთ, რომ იგი ბევრ სიახლოვეს ამჟღავნებს ანატოლიის, სირიის და ეგვიპტის მასალებთან.

ძვ. წ. XIV ს-ის დასასრულიდან სიტუაცია რადიკალურად იცვლება დასავლეთისა და აღმოსავლეთის სახელმწიფოებში. ამ დროს დასავლეთით მიმდინარეობს მძლავრი ეკონომიკური კატასტროფები, რისი გამომწვევი მიზეზიც, პო-

ლიტიკურ ძვრებთან ერთად, ბუნებრივი/ ეპიდემიოლოგიური კატასტროფებიც უნდა ყოფილიყო – წერილობით წყაროებში აღწერილია ძვ. წ. XIV ს-ში არსებული ხალხთა მასობრივი სიკვდილიანობა, რომელიც სამხრეთ სირიის ტერიტორიაზე აღმოცენებულმა ეპიდემიამ/ჭირმა განაპირობა. დაავადება მალე აღმოსავლეთის და ჩრდილოეთის მიმართულებით გავრცელდა და სერიოზული ზიანი მიაყენა ეგვიპტესაც [14, გვ. 45]. ამას დაემატა ხმელთაშუაზღვისპირეთის რეგიონებში ე. წ. „ზღვის ხალხის“ (პირატების) ხშირი თავდასხმები, რომლებიც სხვადასხვა ცივილიზაციებში – ეგეოსის, ანატოლიის სირიისა და პალესტინის ვრცელ ტერიტორიებზე – დიდი ნგრევისა და რღვევის კვალით არის ასახული. ამრიგად, ძვ. წ. XIV ს-ის დასასრულიდან ზემოაღნიშნული მოვლენები ხდება საწინდარი მსოფლიოში არსებული პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის აღმოცენებისა რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში ე. წ. „ბნელი საუკუნეების“ სახელით არის ცნობილი [7, გვ. 125-127].

„ბნელი საუკუნეები“ ბერძნულ ცივილიზაციაში მიკენური სამყაროს კოლაფსით [9, გვ. 90] ხოლო ეგვიპტეში თავისებური კრიზისული პერიოდით აღინიშნა, რომელიც გამოვლინდა მათი ქრონოლოგიის 350 წლიანი მონაკვეთის ბუნდოვანებაში (აღარ აწარმოებენ ჩანაწერებს). ერთადერთი რეგიონი, რომელიც ამ პერიოდში აგრძელებს ჩანაწერების წარმოებას, ასურეთია [7, გვ. 129].

ამ პერიოდისთვის სახასიათო დიდი პოლიტიკური მიგრაციების და კულტურული ცვლილებების ფონზე (განსაკუთრებით ეს იგრძნობა ნამოსახლარებისა და სამარხების გამართვის წესში), რაც, გარკვეულწილად, გვიანბრინჯაოდან ადრერკინის ხანაზე გარდამავალი პერიოდითაც შეიძლება იყოს ახსნილი, ერთ-ერთი გამორჩეულად სახასიათო ნიშანია, ძვირფასი ლითონისგან დამზადებული სამკაულის სიმცირე. ეს ტენდენცია ორიენტალისტური სამყაროს კულტურულ ცენტრებთან ერთად, სამხრეთ კავკასიაშიც შეიმჩნევა – თრიალეთის კულტურის დაცემის შემდეგ, პირველი ათასწლეულის დასაწყისამდე, ოქროს ნივთები ფაქტობრივად აღარ მოიპოვება ამ რეგიონში (თუ არ ჩავთვლით ერთეულების სახით მცირე ნივთებს).

რ. ჰიგინსს, ბნელ საუკუნეებში სამკაულის იშვიათად აღმოჩენა ასე აქვს ახსნილი: „როცა მიკენი საბოლოოდ დაეცა ძვ. წ. 1100 წელს, ერთსაუკუნოვანი არეულობის შემდეგ იყო გარკვეული დროის მონაკვეთი, როცა ფუფუნებისთვის ზოგავდნენ ძვირფასეულობას და საიუველირო საქმეც გაიშვიათებული იყო“ [9, გვ. 88-89].

რ. ლაფინერი ბერძნული ოქრომჭედლობის სტილისტურ და ტექნოლოგიურ მახასიათებლებზე დაყრდნობით ამბობს, რომ ბნელი საუკუნეების ბერ-

ძნულ ორიენტალისტური სტილის სამკაულში მიკენური ტრადიციების აშკარა განგრძობითობა იკითხება: მაგ., ფურცვლოვანი ოქრო, გავარსი და ინკრუსტაცია [10, გვ. 9-14]. გრანულაციის ხელახალი შემოღება რომელიც თითქმის ორი საუკუნის მანძილზე გამქრალი იყო ბერძნულ სამყაროში, არის პირველი ნიშანი, რასაც მკვლევარები ორიენტალისტური სტილის პირველ გამოჩენას უკავშირებენ [13, გვ. 15], თუმცა, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ადრერკინის ხანის საწყის ეტაპზე, ორიენტალისტური სტილის ნაწარმის გვერდით, ვხვდებით განსხვავებული ტიპის სამკაულსაც, რომელსაც ეგეოსის ბრინჯაოს ხანის ინდუსტრიას წააგავს (ფიბულები, გრავირებით გაფორმებული).

თუ გადავხედავთ სხვადასხვა ქვეყნის მონაცემებს, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ორიენტალისტური სტილის ოქრომჭედლობა, ძვ. წ. VIII საუკუნისთვის, აღმოსავლეთის ცივილიზაციებიდან ვრცელდება საბერძნეთში, ანატოლიაში, ირანსა და ამიერკავკასიაში, ხოლო ბალკანეთისა და ჩრდილო იტალიის ძეგლებზე ოდნავ მოგვიანებით, ძვ. წ. VII ს-ში შედის (სავარაუდოდ, ბერძნული სამყაროს გავლენით). მკვლევარები ორიენტალისტური სტილის ადრეულ გავრცელებას ეგვიპტეს არ მიაწერენ, რადგან მესამე შუა პერიოდის სამეფოში (ძვ. წ. 1070-945 წწ.) აქ გრანულაციის გამოყენება არცერთ ნიმუშზე დასტურდება [13, გვ. 16]. რაც შეეხება კოლხეთს, დღევანდელი მონაცემებით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამ პერიოდის კოლხური ოქრომჭედლობა, სწორედ ახლო აღმოსავლეთის და დასავლეთ აზიის ორიენტალისტური სტილის ტრადიციების გალენას განიცდის (გრანულაციის, ფურცვლოვანი ოქროს და ფილიგრანის გამოყენება) და ინდივიდუალური ნიშნებით (ნივთების ცალკეული ფორმები – სემანტიკა), ადგილობრივი სტილის საოქრომჭედლო ცენტრს წარმოადგენს.

ისევე როგორც მის თანადროულ კულტურულ ცენტრებში, წინარეანტიკური ხანის კოლხეთში ოქროს არ უნდა ქონოდა მხოლოდ რელიგიური დატვირთვა და იგი სოციალური სტატუსის გამომხატველი, ყოველდღიური ხმარების საგანი უნდა ყოფილიყო. არქეოლოგიური მონაცემებიდან ჩანს, რომ დაწინაურებული ფენა აქტიურად იყო ჩართული საერთაშორისო კონტაქტებში, რაზეც ნათლად მეტყველებს ამ პერიოდის კოლხურ ძეგლებზე ოქრომჭედლობის ნიმუშებთან აღმოჩენილი ე. წ. „ეგზოტიკური“ ნივთები – მინის, ფაიანსის, ქარვის მძივები, ამულეტები, საბეჭდავები, სკარაბეები და სხვ.

ამრიგად წინარეანტიკური ხანის კოლხეთის ძეგლებზე აღმოჩენილ ოქროს ნივთებს აკისრიათ განსაკუთრებული როლი, რომ ბერძნულ მითებში ასახული ლეგენდარული „ოქრომრავალი“ კოლხეთის ნამდვილობა დაასაბუთონ და წარ-

მოაჩინონ ეს რეგიონი წამყვან კულტურულ ცენტრებში არსებული ტრადიციების და განვითარების დონის თანასწორად.

ბიბლიოგრაფია

1. აფაქიძე, ჯ., “კოლხური კულტურის საგარეო კავშირები ნამოსახლარების კერამიკული მასალის მიხედვით”: *ძიებანი*, N12, 2003.
2. მიქელაძე, თ., *ძიებანი კოლხეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის უძველესი მოსახლეობის ისტორიიდან*. თბილისი, 1974.
3. ფხაკაძე, გ., “დასავლეთ საქართველოს ადრებრინჯაოს ხანის კულტურისა და მაიკოპის კულტურის ურთიერთობის საკითხები”: *საქართველოს არქეოლოგიის საკითხები*, III, თბილისი, 1985.
4. ჯაფარიძე, ოთ., *ქართველი ერის ეთნოგენეზის სათავეებთან*, თბილისი, 2006.
5. ჯაფარიძე, ოთ., *არქეოლოგიური გათხრები თრიალეთში*, თბილისი, 1969.
6. Микеладзе, Т., *К археологии Колхиды (эпоха средней и поздней бронзы-раннего железа)*. Тб., 1990.
7. Collon, D., *Ancient Near Eastern art*. London, The British Museum Press, 1995.
8. Feldman, M., *Luxurious Forms: Redefining a Mediterranean “International Style” 1400-1200 B.C.E.*, The Art Bulletin, Vol. 84, No. 1, 2002.
9. Higgins, R. A., *Greek and Roman Jewellery*, London, 1960.
10. Laffineur, R., *Bronze Age Traditions in Dark Age: The Art of the Greek Goldsmith*. London, British Museum Press, 1998.
11. Mallowan, M. E. L., *Twenty-five years of Mesopotamian discovery (1932-1956): “British School of Archaeology in Iraq Lincoln's Inn”*, London, 1956.
12. Maxwell-Hyslop, K. R., *Western Asiatic jewellery, c.3000-612B.C.*, 2007.
13. Ogden, J., “The Jewellery of Dark Age Greece”: *Construction and Cultural Connections, The Art of the Greek Goldsmith* (Ed. D. Williams,), British Museum Press, London, 1998.
14. Redford, D. B., “The Hyksos Invasion in History and Tradition”: *Orientalia, NOVA SERIES*, Vol. 39, No. 1, 1970.

15. Roudolph, W., "Toward the Historiography of Jewelry Research": *Ancient Jewelry and Archaeology*, Indiana University Press, 1996.
16. Shanshashvili, N., Narimanishvili, G., "Dynamics and Nature of the Relations Between South Caucasus and Aegean World in the Bronze Age, Aegean World and South Caucasus": *Cultural Relations in the Bronze Age. International Workshop*, Tbilis, 2016.
17. Sutherland, C.H.V., *Gold*, London, Thames & Hudson, 1959.
18. Williams, D., Ogden, J., "Greek gold": *jewellery of the classical world*, British; Metropolitan Museum of Art, New York, 1994.